

Benbrottets patologi



Knut Carlqvist

21 år
1971

Lingvisterna slår till

Från sin kortvariga exil i Förenta staterna rapporterar

Knut Carlqvist om en tilltagande språkförbistring.

Strax före jul vann den anrika men ankomna industristaden Oakland nationell ryktbarhet. Med kiselrevolutionen försvann entreprenörerna till San José och Seattle, industrin packade och drog south of the border. Vingårdarna ligger längre in i landet i Sacramento Valley. Vad som får blaserade San Francisco-bor att alls notera Oakland är forskningshärvarorna i hämlarna på vad som kallas *affirmative action*, försöket att medelst raskvoterung råta på fattigdomen, och ett och annat saftigt gängmord.

Kronika

Så satte Oaklands skoldirektör sin kråka på protokollet från skolstyrelsens sammanträde och julfriden för in i fläkten.

Varde härmed beslutat, att skolstyrelsen officiellt erkänner existensen av de Västafrikanska och Niger-Kongoleiska språkssystemen och deras kulturella och historiska rötter, samt att de två språken i huvudsak utgör afrikansk-amerikanska elevers förstaspråk.

Det stora flertalet av svarta elever i Oakland talar alltså till vardags inte engelska, utan niger-kongoleiska, eller någon annan bantudialekt. *Look what you done did* kan låta som (skraltigt) engelska, men det did som kastas in efter degen röjer grammatiskt sett bantu-influenser.

Beslutades vidare, att skoldirektören i samverkan med lärare och övrig personal omedelbart ska planera för och genomföra bästa möjliga undervisningsprogram för att meddela afrikansk-amerikanska studenter undervisning i deras förstaspråk, i det dubbla syftet att vidmakthålla berättigandet av och rikedomens i detta språk, vare sig det benämns Ebonics, Afrikanska språkssystem, Panafrikanska kommunikationsbetenden eller något annat, och att underlätta deras tillägnelse av och förärga att behärska det engelska språket.

Det revolutionerande i beslutet är inte att det ska undervisas på "eboniska", utan att denna eboniska anses vara förstaspråket för staden Oaklands svarta elever. Skolstyrelsen vill införa undervisning på eboniska för svarta elever för att göra det lättare för

dem att tillägna sig amerikansk engelska. Den lär ha kastat ett getöga på de federala bidragen till elever som talar invandrarspråk. *The Federal Bilingual Education Act* nämns mycket riktigt i beslutet, men skolstyrelsen har ilsket slagit ifrån sig alla elaka antydningar. Dock, erkänns eboniska som svarta elevers förstaspråk, är skolorna berättigade till särskilt stöd. Washington skyndade sig att ta avstånd från idén – på fiskala snarare än lingvistiska grunder. Oakland kunde vara början på en landsomfattande epidemi.

Oaklands skolstyrelse vill införa undervisning på eboniska för svarta elever.

Tidningarnas värdering av nyheten visar att Oakland trampat på en tå. Skolstyrelsen hamnade på förstasidan i alla drakarna, reaktionen var bedövande negativ. Poeten Maya Angelou och Jesse Jackson, politikern, fördömde beslutet. "Medan vi kämpar för *affirmative action* och språkundervisning för att svarta barn ska få några jobb, så har Oakland i ett utbrott av tokeri fått för sig att kalla slang ett språk", sade Jackson. "Man behöver inte gå i skolan för att lära sig snacka skit." Maya Angelou, idag den främsta rösten inom den svarta litteraturen, var rasande. Hon skriver på engelska. Hade de svarta svårt att förstå henne? Nej. Skulle hon kunna skriva på eboniska? Nej. Den dialekten är inte uttrycksfull nog, där saknas orden. Det vore som att skriva vaggvisor på kanlispråk.

Naturligtvis var de konservativa inte sena att hänga på. Rush Limbaugh gjorde för första gången gemensam sak med Jackson.

Skolstyrelsen slog inte till reträtt. En konsult sattes att anlägga moteld. Det skulle inte undervisas i eboniska, fastslogs det. Dock tyst och oss emellan, på eboniska. Vissa begrepp definierades: De afrikanska språkssystemen var förvisso "genetiskt baserade", men med "genetiskt" menades inte att språket satt i generna, utan att språken hade sitt upphov i Västafrika. Aha! Vem kunde ha trott det?

Vilka var då för eboniskan? Liberalerna, heter det lite slappt i Sverige. Synar vi aktörerna, kan de fördelas i två grupper: skolledare och pedagoger å ena sidan och forskare i lingvistik å den andra. Ett språk, säger lingvisterna, är en dialekt som förfogar över en armé. Finns ingen armé, duger vetenskapsmän – mot lämplig betalning.

Med sin känslighet, intellektuella briljans och sprudlande associationsriktighet är Oliver Sacks en författare, som bibringar läsaren illusionen att efter avslutad läsning inte bara ha blivit bättre informerad utan en aning visare, skriver Svante Folin i sin anmälan av Sacks bok *Ett ben att stå på*.

Förelagstexten på Oliver Sacks *Ett ben att stå på* tillkännager att författaren för en tid sedan råkade ut för en olycka i de norska fjällen. Den episka och, som det skulle visa sig, existentiellt omutlände katastrofen inträffade 1974 (!), då Sacks ensam vandrade upp på en fjällsluttning vid Hardangerfjorden.

Saklitteratur

Oliver Sacks
Ett ben att stå på
Öv. Lennart Edberg
Brombergs, 1996

Full av livlust och stark som en oxen får han helt oväntat syn på ett plakat, som grafiskt varnar för en tjur. Han tror att det rör sig om ett skämt, tills han plötsligen står öga mot öga med en väldig, vit tjur som ligger rakt över stigen fredligt idisslande. I Sacks urbana hjärna växer kreaturen ut till en diabolisk, ondsint gigant, som fyller honom med atavistisk fasa. I panik störtar han ner för slänten, faller och bryter vänster ben. Med avsliten quadricepsmuskel är benet lika funktionellt som en kokt sparris.

Spjälkar benet med paraply

Efter att ha hållit en föreläsning för sig själv om skadans anatomi och prognos, lyckas han spjälka det skadade benet med hjälp av remсор in anoraken och ett medhavt paraply. Under svåra smärtor hasar han sedan mödosamt nerför bergssidan timme efter timme tills han, nära att ge upp, hittas av ett par renjägare.

Sacks vore inte Sacks, om han inte under den pinliga nedfärden konverserade med sig själv, dirigerade den återstående "muskelerstern" enligt olika kompositioner, till exempel *Pråmdragarsången*, funderade över märkvärdigheten i att solrosens blomställning är multiplar av primtal, erinrade sig Hadji Murats (Tolstoj) känslor i dödsögonblicket och piggade upp sig med dräpande citat ur Predikaren.

Väl räddad och framgångsrikt opererad finner sig den framgångsrike doktor Sacks förvandlad till en hjälplös och ångestfylld patient. Enligt den osympatiska och kemiskt fantasilöse ortopeden har operationen gått perfekt och allt är i sin ordning, samtidigt som Sacks själv upplever sitt denerverade ben som en obscnt frammande köttklump – "Benet vilade stilla, avsmnat i sin vita gipsgrav." Under de drygt fjorton dagar han

tillbringar tillsammans med sitt "döda" ben, genomgår han alla de färor, hallucinationer och alienationer som karaktäriserar mystikernas skärsejds- och helvetesvisioner.

Den dominerande känslan är att det gått håll i verkligheten, luckan i kroppssinnet, som skapats av det "förlorade benet", öppnar dörren till en tilltagande, allmän överkänslighetskänsla. Han hemsöks av mardrömmar, där fienden uppfunnit det yttersta vapnet – en derealisationsbomb, som spränger håll i verkligheten och inte bara utplånar tankar utan själva det rum där tankar tänkas. Sacks, som tidigare vikt orienterat sig över skalan från neurologins karga polarområden till dess yppiga tropiker, befinner sig nu själv i ett neurologiskt land: det Ingenstans. Under denna vistelse i limbo och med en känsla av extrem *Frygt* och *Baeven* fortsätter omgivningen att agera, som om inget hänt.

Liksom Alice går Sacks igenom spegeln och dokumenterar de extraordinära, subjektiva tillstånd som finns på andra sidan av den neurologiskt kvantifierbara verkligheten.

Mest motbjudande är det spektakel som kallas ronden, när de vattenkammade patienterna förutsäts sitta snörrätt i sångarna, medan den allvetande och allsmäktige överläkaren fräser till Sacks att hans upplevda benlöshet är rent trams. Alla försök att genom medveten exercis piska liv i den petrifierade extremiteten misslyckas skändligen.

I denna själens mörka natt kommer frälsningen i form av Mendelsons tidigare djupt föraktade violinkonsert. Den sprittande och livsberusande musiken återger Sacks "hans egen melodi" och beivra återerövrar långsamt men säkert av sin rättmätige ägare. Från patientens infantila pariaustas upphöjs han till konvaletscentens tonåriga och behagliga tillvaro i säll väntan på att återvända till vuxenlivets utmaningar och fröjder.

Sacks observerar med den snillrike klinikerens genomträngande blick alla sin mer eller mindre bisarra reaktioner, till exempel det

våldsamma hat han plötsligen känner mot rugbyspelande ungdomar, hoppande kaniner och en äckligt smidig katt. "Jag hatade deras hälsa och starka kroppar." Denna "sjuklingens hätska elakhet" är en lika vanlig som förtigen erfarenhet.

Sacks store idol inom neuropsykologin är ryssen A R Luria, som skrivit ett par legendariskt in-kännande patografier över svårt sjuka patienter. Han uppmanar Sacks att skriva ned sina egenomliga och skrämmande upplevelser och undersöka om andra patienter med samma typ av skador upplevt något liknande.

Ointresserade neurologer

Det visar sig snabbt att hundratals drabbade erfart olika alienationstillstånd, som de förtigt, eftersom neurologerna i sin strävan efter objektivitet saknat intresse för dylika, subjektiva fenomen. Detta leder Sacks till en allmän kritik av den klassiska neurologins fixering vid nervfunktionens som något helt avskilt från patientens erfarenhet.

Neurologin har inte haft något utrymme för det existentiella. Dess modell var i grunden statisk med fasta centra och funktioner; den nya neuropsykologin däremot är fundamentalt dynamisk och laborerar med otaliga subsystem, som kontinuerligt sam- och växelvärkar med varandra. Bilden av nervsystemet som en självreglerande, dynamisk maskin skapades i själva verket av ryska neurologer (Bernstein med flera) femton år innan Norbert Wiener "uppfann" cybernetiken.

Dostojevskij-artad empati

Liksom Alice går Sacks igenom spegeln och dokumenterar de extraordinära, subjektiva tillstånd som finns på andra sidan av den neurologiskt kvantifierbara verkligheten. Trots nästan Dostojevskij-artad empati för sina förvirrade och lidande patienter förfaller han aldrig till holistiska flummeer utan tror behärrat på en evolutionär och biologisk psykologi.

Med sin känslighet, intellektuella briljans och sprudlande associationsriktighet är Sacks en författare, som bibringar läsaren illusionen att efter avslutad läsning inte bara ha blivit bättre informerad utan en aning visare. Snälla Dorotea – se nu till att Awakening och allt annat av Sacks blir översatt till svenska.

SVANTE FOLIN

Lindströms kommentarer

